

L. Geymonat: Μια πρόταση για την ενότητα της κουλτούρας

Βιογραφικά

Ο Ludovico Geymonat γεννήθηκε το 1908 στο Τορίνο. Σπούδασε φιλοσοφία και κατόπιν μαθηματικά, αλλά δεν μπόρεσε να διδάξει στο πανεπιστήμιο, γιατί αρνήθηκε να ορκιστεί πίστη στο φασισμό. Το 1928-29 εντάσσεται στην αντιφασιστική κίνηση *Giustizia e Libertà*. Το 1934 πάει στη Βιέννη, όπου συνεργάζεται με τον Moritz Schlick (πολύ αργότερα, το 1974, θα ανθολογήσει το έργο του στα ιταλικά). Το 1940 εγγράφεται στο παράνομο ιταλικό κομμουνιστικό κόμμα και συμμετέχει στην αντίσταση ως πολιτικός κομισάριος των γαριβαλδινών σχηματισμών. Το 1944 τον βρίσκουμε στο Τορίνο να οργανώνει τους κομμουνιστές διανοούμενους. Από το τέλος του πολέμου ασχολείται με την πανεπιστημιακή διδασκαλία —μέλος του Centro di studi metodologici του Τορίνο, που γεννήθηκε από τις συζητήσεις γύρω από το βιβλίο του *Studi per un nuovo razionalismo* (1945), αργότερα συνεργάτης της *Domus Galileiana*, διευθυντής του περιοδικού *Scientia*, κ.τ.λ.— και με την πολιτική (λ.χ. διευθύνει την έκδοση της *Unità* του Τορίνου το 1945, δημοτική διαχείριση 1947/1948, κ.τ.λ.). Το 1956 καταλαμβάνει την έδρα της φιλοσοφίας της επιστήμης στο Πανεπιστήμιο του Μιλάνου, έδρα που δημιουργήθηκε γι' αυτόν και αποτελεί καινοτομία στο ιταλικό εκπαιδευτικό σύστημα. Το 1965 αποχωρεί από το ΚΚΙ, γιατί διαφωνεί με την αβασάνιστη καταδίκη της Κίνας και επειδή, όπως λέει, «από το 1957-58 αντιλαμβάνομαι ότι μέσα στο κόμμα δεν μπορεί κανείς να εργαστεί για να αλλάξει τον άξονα της κουλτούρας», ο οποίος καθορίζεται από το έργο του Gramsci και, σε τελευταία ανάλυση, από τον ιταλικό ιδεαλισμό. Το ξέσπασμα της νεολαίας το 1968 επιβεβαιώνει την ακαμψία των κομματικών δομών. Από τότε ο Geymonat αναζητά λύση στο πρόβλημα του «μεγάλου χάσματος που χωρίζει τις μάξες από τα κόμματα» και απαιτεί τουλάχιστον να αναγνωρισθεί το πρόβλημα του ανέντακτου διανοούμενου που 1) «πρέπει να αγωνιστεί έξω από τα γραφειοκρατικά κόμματα, και ενδεχομένως εναντίον τους», 2) «δεν πρέπει να χάσει την οργανική επαφή με τις μάξες», επαφή που 3) «δεν απαιτεί τη διαμεσολάβηση των κομμάτων» (βλ. [1], σ. 129)*

Ο Π. Χριστοδουλίδης είναι καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του Geymonat, *Επιστήμη και Ρεαλισμός*, Ι. Ζαχαρόπουλος, 1987. Η Συντακτική Επιτροπή ευχαριστεί την κυρία Ε. Ζαχαροπούλου για την άδεια αναδημοσίευσης του κειμένου.

* Οι σελίδες αυτές αναφέρονται στο ιταλικό πρωτότυπο *Scienza et Realismo*.

και, επιπλέον, βλέπει να συρρικνώνονται καθημερινά, εξαιτίας των κομματικών πιέσεων, και οι ελάχιστες ελευθερίες για έκφραση που πρόσφερε το ιταλικό πανεπιστήμιο.

Το έργο του περιλαμβάνει γύρω στα 300 γραπτά —άρθρα, βιβλία, βιβλιοκρισίες, εισαγωγές, κ.λπ.— από τα οποία πρέπει ίσως να επισημάνουμε το βιβλίο του πάνω στο Γαλιλαίο (1956), που μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες, και την εννιάτομη *Ιστορία της επιστημονικής και φιλοσοφικής σκέψης* που διηύθυνε (1970-76). Επίσης το αξιόλογο μεταφραστικό έργο του (Waismann, 1939, Frege, 1948, Weinberg, 1950, B. Russell, 1951, J.S. Mill, 1953, A. Comte, 1967) καθώς και τα σχολικά εγχειρίδια της φιλοσοφίας που εντάσσονται στην προσπάθειά του να αλλάξει την ιταλική κουλτούρα. Πλήρη κατάλογο των έργων του ως το 1977 δημοσίευσε ο B. Maiorca στο [2]· στις σελίδες 197-201 του βιβλίου απ' όπου και το κείμενο ο αναγνώστης θα βρει ένα σύντομο κατάλογο εργασιών του που εκπόνησε ο M. Quaranta.

Η σκέψη του Geymonat

1. Από τις αρχές του αιώνα η ιταλική φιλοσοφία χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία του G. Gentile και του B. Croce που επεξεργάστηκαν διάφορες μορφές ιδεαλισμού, εμπνευσμένες από τον Hegel. Με τον *actualismo* του ο πρώτος, που εμπνέεται από το γερμανικό ρομαντισμό (κυρίως τον Fichte), επηρεάζει κυρίως τους φιλόσοφους (αρχικά και τον Croce), συνεργάζεται με το φασιστικό καθεστώς (υπουργός Παιδείας 1922-24, πρώτος πρόεδρος του Εθνικού Φασιστικού Ινστιτούτου της Κουλτούρας, κ.λπ.) και επεξεργάζεται μια θεωρία του πρωτείου του «ηθικού κράτους» που θεμελιώνεται σε μια ολοκληρωτική ηθική. Ο δεύτερος, με τη «φιλοσοφία του πνεύματος», επηρεάζει κυρίως τους λογοτεχνικούς κύκλους, από το 1925 γίνεται ένας από τους πόλους έλξης των αντιφασιστών, και επεξεργάζεται ένα φιλελεύθερο πολιτικό πρόγραμμα (ιδρύει το αντίστοιχο κόμμα το 1944).

Και οι δυο φιλόσοφοι δέχονται την εγγλεϊανή ταύτιση της φιλοσοφίας με την ιστορία της φιλοσοφίας (ιστορισμός) και την ιδέα ότι η φιλοσοφία είναι θεωρία της κουλτούρας (με την έννοια ενός συντονισμού των δραστηριοτήτων του ανθρώπου —οικονομία, τέχνη, θρησκεία, φιλοσοφία, κ.λπ.— που θεωρούνται, λ.χ. στον Croce, μορφές με τις οποίες το πνεύμα συνειδητοποιεί τον εαυτό του). Η επιστήμη δεν έχει καμιά θέση στην κουλτούρα, γιατί, σύμφωνα με μια μη-κριτική αποδοχή του επιστημολογικού συμβατισμού, οι επιστημονικές προτάσεις (νόμοι, θεωρήματα, κ.λπ.) δεν είναι ούτε αληθείς ούτε ψευδείς, αλλά μόνο συμβάσεις, ενώ οι προτάσεις της φιλοσοφίας είναι απόλυτα αληθείς, επειδή αυτή είναι μια μορφή «ανυπόθετης γνώσης» (του πνεύματος που γνωρίζει τον εαυτό του). Ο Croce γράφει ότι «οι επιστήμες είναι ένα απλό *Kochbuch*, ένα βιβλίο μαγειρικής που προσφέρεται στους ανθρώπους για να το χρησιμοποιήσουν ώστε να παραγάγουν τα πολυάριθμα αντικείμενα που χρειάζονται στη ζωή τους». Άλλωστε, όπως θα υποστηρίξουν κατοπινί συννεχιστές του ιταλικού ιδεαλισμού, η επιστήμη δεν ανήκει στην κουλτούρα, επειδή δεν έχει ιστορία· οι επιστημονικές θεωρίες δεν «αναπτύσσονται» (βλ. [1], σ. 77).

Δεύτερο κοινό γνώρισμα του ιταλικού (αλλά όχι μόνο του ιταλικού) ιδεαλισμού είναι η απέχθειά του για το διαφωτισμό που αμφισβητεί την παράδοση και την αυθεντία και πι-

στεύει στη λογικότητα και την πρόοδο —αρχίζοντας από το Γαλιλαίο, που υποστηρίζει ότι, για την ανακάλυψη της αλήθειας αρκούν η λογικότητα και η παρατήρηση και δεν χρειάζεται μια μη-ανθρώπινη αυθεντία.

2. Ο Geymonat αντιμάχεται τον ιδεαλισμό. Ήδη από το 1931 γράφει: «Στη φιλοσοφία του Croce οι επιστήμες έχουν μόνο οικονομική [δηλ. ωφελιμιστική] αποστολή. Η μοίρα τους φαίνεται να είναι ακόμη χειρότερη στη σκέψη του Gentile» ([1], σ. 17). Οι δάσκαλοί του (Giovanni Vidari, Erminio Juvalta και Piero Martinetti στη φιλοσοφία, Frederigo Enriques στα μαθηματικά) είναι αντίθετοι στον ιδεαλισμό, αλλά δεν αποτελούν σχολή ή ρεύμα με επιρροή. Όπλα για τον αντι-ιδεαλιστικό αγώνα του ο Geymonat αντλεί από τον νεο-θετικισμό που τον θεωρεί «γνήσιο διαφωτισμό». Ο Schlick, όπως οι περισσότεροι νεο-θετικιστές, υποστηρίζει ότι το έργο της φιλοσοφίας είναι να διασαφηνίσει τις έννοιες και τις αρχές της επιστήμης, να ερμηνεύσει τα αποτελέσματά της, ώστε να ανακαλύψει το βαθύτερο νόημά της. Τα φιλοσοφικά προβλήματα γεννιούνται από την ανάλυση της επιστήμης, σύγχρονης (θεωρία της σχετικότητας, κβαντική φυσική, μαθηματική λογική, γενετική, θεωρία των συστημάτων, κοινωνιολογία, κ.λπ.) και παλαιότερης (ιστορία της επιστήμης, κυρίως «εσωτερική» στις επιστήμες), δηλαδή από τις πραγματικές γνώσεις και τις συνθήκες στις οποίες τις αποκτούν οι άνθρωποι και όχι από προβλήματα όπως «η γνωστική ενέργεια» που κατέχουν κεντρική θέση στη φιλοσοφία του Gentile ([1], σσ. 118-9). Επιπλέον, ο τρόπος με τον οποίο συζητούσαν οι θετικιστές ήταν, λέει ο Geymonat, «εγγύηση για μια φιλοσοφία συντονισμένη με την επιστήμη»: όπως οι επιστήμονες, αυτοί οι φιλόσοφοι προσπαθούν να συγκρίνουν τις θέσεις τους, όχι να τις επιβάλλουν, έχοντας τον κοινό σκοπό που αναφέραμε: το εγχείρημά τους έχει το χαρακτήρα της επιστήμης: δημοσιότητα και κριτική. Τα εργαλεία που ο νεο-θετικισμός προσφέρει στον Geymonat είναι «ο αντιψυχολογισμός, η προσέγγιση της λογικής στη γραμματική ανάλυση, η εγκατάλειψη της αυτοπαρατηρησίας ως μέσο γνωσιολογικής έρευνας, ο δεσμός των επιστημών με τις φυσικές και τις τεχνητές γλώσσες» ([1], σ. 57). Τέλος, ο Schlick και πολλοί θετικιστές υποστηρίζουν το ρεαλισμό, όχι το μεταφυσικό αλλά το ρεαλισμό του κοινού ανθρώπου και του επιστήμονα ([1], σ. 42).

3. Ο Geymonat χρησιμοποιεί τα εργαλεία και τα αποτελέσματα του νεο-θετικισμού «ανεξάρτητα από τη μήτρα στην οποία αναπτύχθηκαν» ([1], σ. 109)· η στράτευση του στο μαρξισμό και η επιθυμία του να αλλάξει την ιταλική κουλτούρα, τον ωθούν να επεξεργασθεί μια νέα μαρξιστική αντίληψη της επιστήμης και του κόσμου που να εξυπηρετεί την εργατική τάξη. Σκοπός του είναι:

1. *Η κατασκευή μιας επιστημονικής εικόνας του κόσμου*, (που θα αντικαταστήσει την ιδεαλιστική και θα συμπληρώσει τις ελλείψεις του διαφωτισμού). Το πλαίσιο γι' αυτήν την εικόνα είναι ο διαλεκτικός υλισμός του Engels και του Λένιν, βελτιωμένος ώστε να συμβιβάζεται με τα δεδομένα της σύγχρονης επιστήμης. Ειδικά, ο Geymonat προσπαθεί να ενσωματώσει τα μαθηματικά στο μαρξισμό, κάτι που δεν είχε απασχολήσει τους δυο συγγραφείς που αναφέραμε. Αυτό συνεπάγεται τη νέα ερμηνεία της διαλεκτικής, όπως θα εκτεθεί αμέσως πιο κάτω (στο κεφάλαιο V). Ο νέος διαλεκτικός υλισμός δεν πρέπει να είναι δογματικός γιατί, όπως τονίζει ο M. Quaranta, «ο μαρξισμός γεννήθηκε και αναπτύχθηκε με τη βοήθεια της κριτικής αντιπαράθεσης» ([2], σ. 69). Ο ίδιος ο Geymonat, μιλώντας για τη

σταλινική εποχή, λέει ότι «έπρεπε —τότε όπως και τώρα— να δείξουμε ότι η κριτική ωφέλει την ανάπτυξη του μαρξισμού, αν τον εννοήσουμε, όπως ήθελαν ο Marx και ο Engels, ως επιστημονικό πρόγραμμα. Λέω “ωφέλει” όποια κι αν είναι τα “ταξικά” κίνητρα» ([1], σ. 69). Αλλιώς, καταλήγει κανείς «να καταδικάσει όχι μόνο τη μοντέρνα γενετική, αλλά και τη σχετικότητα του Einstein, και εν μέρει την κβαντική μηχανική, την κυβερνητική, τη μαθηματική λογική, τις αφηρημένες μαθηματικές έρευνες και ορισμένους τρόπους οικονομικού προγραμματισμού» ([1], σ. 66).

Η ιταλική κουλτούρα μιας ορισμένης αριστεράς, όπως διαμορφώθηκε από τον Gramsci και τους συνεχιστές του, είναι, όχι μόνο ανεπαρκής γιατί περιορίζεται μόνο στον ιστορικό υλισμό και αποκλείει το διαλεκτικό υλισμό αλλά, κυρίως, γιατί «οι περισσότεροι ιταλοί μαρξιστές δεν ελευθερώθηκαν ποτέ από την ιδεαλιστική παράδοση με την οποία γαλουχήθηκαν· εξακολούθουν να κινούνται μέσα στα εννοιολογικά πλαίσια του Croce και του Gentile. Ο ίδιος ο Gramsci υποφέρει από αυτά τα όρια, αλλά το πράγμα είναι κατανοητό» ([1], σ. 27). Άλλωστε η σκέψη του Gramsci φέρνει και τη σφραγίδα μιας εποχής στην οποία, γράφει ο M. Quaranta, «στην Ιταλία η σημασία της επιστήμης και των φιλοσοφικών προβλημάτων που γεννά δεν ήταν ούτε επίκαιρη ούτε επείγουσα» όπως είναι σήμερα ([2], σ. 58).

Ο Geymonat δεν επιδιώκει μια «αναδόμηση» του μαρξισμού με τον τρόπο του Althusser, αλλά ένα είδος «απο-δόμησης»: προσπαθεί «να αποσυναρμολογήσει τη σύνθετη θεωρητική μηχανή του μαρξισμού, και όχι να την επισκευάσει με ευκαιριακούς συμβιβασμούς. Επομένως, καμιά παλινόρθωση. Αλλά η αποκάλυπτη χρήση ορισμένων κομματιών» ([1], σ. 113).

4. Η υλοποίηση του προγράμματος I περιλαμβάνει τα ακόλουθα τέσσερα κυρία σημεία:

α) *Συμβατισμός*. Ο Geymonat δέχεται το θεωρητικό συμβατισμό: οι επιστημονικές θεωρίες δεν παρέχουν *απόλυτες* αλήθειες. Όλες οι επιστημονικές θεωρίες επιδέχονται αναθεώρηση, λ.χ. η ευκλείδεια γεωμετρία, η νευτωνική φυσική αντικαταστάθηκαν από άλλες θεωρίες. («Θεωρία» είναι, κατά τον Geymonat, κάθε σύστημα προτάσεων γύρω από ένα αντικείμενο, οι οποίες μπορούν να διατυπωθούν αξιωματικά, δηλαδή με αυστηρά λογικό τρόπο). Επομένως μια πρόταση λ.χ. ένας επιστημονικός νόμος, αληθεύει *σχετικά* με τη θεωρία στην οποία ανήκει. Ωστόσο οι επιστημονικές θεωρίες μας παρέχουν αντικειμενική γνώση, μολονότι όχι απόλυτη.

β) *Ρεαλισμός (= υλισμός)*. Η αντικειμενικότητα των επιστημονικών θεωριών εδράζεται στην πράξη. Με δυο σημασίες: την «ατομική» πράξη του επιστήμονα που πειραματίζεται στο εργαστήριό του, και, κυρίως, την «κοινωνική» πράξη της εργασίας που «επαληθεύει» τα επιστημονικά αποτελέσματα μέσω των εφαρμογών τους. Αν δεχόμασταν μόνο το πρώτο είδος πράξης, θα καταλήγαμε στον υποκειμενικό πραγματισμό· με το να δεχτούμε το δεύτερο είδος αποφεύγουμε τον κίνδυνο του υποκειμενισμού (αυτό εννοούμε, όταν λέμε ότι η πρακτική επιτυχία των θεωριών αποδεικνύει την αντικειμενική αλήθεια τους).

γ) *Θεωρία-πράξη*. Η επιστημονική θεωρία και η επιστημονική πράξη αποτελούν μια ενότητα: «το επιστημονικο-τεχνικό κεκτημένο» μιας εποχής. Ο όρος που εισάγει ο Geymonat διαφέρει από την έκφραση «κεφάλαιο των επιστημονικών αποτελεσμάτων» του P. Duhem κατά το ότι περιλαμβάνει και την τεχνική. Αν διαχωρίζαμε τη θεωρία από την πράξη τότε θα μπορούσαμε να δεχτούμε, όπως οι ιδεαλιστές, οι οπαδοί της σχολής της

Φραγκφούρτης, και άλλοι, ότι η επιστήμη δεν έχει γνωστική αξία. Και μπορεί να καταλήγαμε, όπως αυτοί, στο συμπέρασμα ότι η επιστήμη ανήκει στην «αστική υπερδομή», γι' αυτό και υποδουλώνει τον άνθρωπο. Ενώ η υποδούλωσή του δεν οφείλεται στην επιστήμη αλλά στην ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής*.

Το επιστημονικο-τεχνικό κεκτημένο» (ΕΤ) περιλαμβάνει τις τυποποιημένες επιστημονικές θεωρίες, τις προ-τυποποιημένες θεωρίες (δηλαδή αποτελέσματα που δεν έχουν ακόμη ενταχτεί σε μια επεξεργασμένη θεωρία) και άλλους παράγοντες, όπως οι τεχνικές γνώσεις και οι «γνώσεις του κοινού νου». Η ενότητα θεωρίας και πράξης εξασφαλίζεται από την «εμβάπτιση» της θεωρίας στο ΕΤ η οποία συνίσταται «στη μελέτη, όχι μόνο της δομής της, αλλά και των πράξεων που σταδιακά οδήγησαν στην κατασκευή της» (*Scienza e Realismo*, σ. 191). Το ίδιο ισχύει και για τις επιστημονικές «υποθέσεις» που δεν έχουν ακόμη υποβληθεί σε έλεγχο. Με άλλα λόγια, ενδιαφερόμαστε για τη δυναμική των θεωριών —τη γέννηση και την εξέλιξή τους— γιατί το πραγματικό γνωσιολογικό πρόβλημα είναι πώς αναπτύσσεται η επιστημονική γνώση.

δ) *Διαλεκτική*. Η διαλεκτική μέθοδος εξηγεί την ανάπτυξη του «επιστημονικο-τεχνικού κεκτημένου» ικανοποιητικότερα από ό,τι οι άλλες μέθοδοι. Οι άλλες θεωρίες (του Γαλιλαίου, του Laplace, του Popper, του Kuhn, του Lakatos, κ.λπ.) δεν είναι λαθεμένες: είναι στενότερες από τη διαλεκτική, γιατί δεν δίνουν (αρκητή) σημασία στην τεχνική. Α.χ. όσοι υποστηρίζουν ότι οι επιστημονικές θεωρίες είναι «ασύμμετρες», δηλαδή δεν μπορούν να συγκριθούν μεταξύ τους, έχουν δίκιο, γιατί δεν υπάρχει ενότητα ανάμεσα στις θεωρίες, αφού κάθε μια είναι κλεισμένη στο αξιωματικό σύστημά της· ωστόσο αυτοί δεν αντιλαμβάνονται ότι η ενότητα υπάρχει μέσα στο ΕΤ (μόνο σ' αυτό) και έγκειται στη διαπλοκή των επιστημονικών και των τεχνικών επιτευγμάτων.

Τι είναι διαλεκτική; Κατ' αρχήν, είναι μια μέθοδος που συμπληρώνει, αλλά δεν αντικαθιστά τη λογικο-μαθηματική μέθοδο. Η δεύτερη είναι το μόνο κατάλληλο όργανο για τη διερεύνηση των επιστημονικών θεωριών· αλλά δεν αρκεί για τη μελέτη των άλλων πεδίων, όπως είναι το «επιστημονικο-τεχνικό κεκτημένο». (Η προσθήκη της διαλεκτικής μεθόδου στη λογικο-μαθηματική μέθοδο αποτελεί, κατά τον Geymonat, μια αναγκαία διεύρυνση της λογικότητας). Ως μέθοδος, η διαλεκτική είναι μια μέθοδος επανερμηνείας των θεωριών (ή των υποθέσεων) η οποία τις διασαφηνίζει ώστε να λυθούν οι αντιφάσεις τους. Αυτή η διασαφήνιση, που ο Geymonat ονομάζει «εμβάθυνση», μπορεί να πάρει τη μορφή της αυστηρότερης διατύπωσης ενός αξιώματος, της καλύτερης οριοθέτησης μιας έννοιας, του ολικού μετασχηματισμού του κατηγοριακού πλαισίου μιας θεωρίας, κ.λπ. Η επιστημονική «επανά-

* Α.χ. αυτοί καταδικάζουν την επιστήμη της οργάνωσης της εργασίας γιατί συγχέουν τον απαραίτητο «συντονισμό των εργασιών που ανατίθενται στους εργάτες», και μπορεί να οδηγήσει λ.χ. στη μείωση των ωρών εργασίας, με «τις μεθοδεύσεις που αποβλέπουν στη μέγιστη συντόμευση του χρόνου που οι εργάτες αφιερώνουν στην εκτέλεση μιας δεδομένης εργασίας». Η πρώτη, μπορεί να είναι επιστήμη και ενδιαφέρει τους εργάτες, η δεύτερη, είναι ψευδο-επιστήμη «γιατί δεν παίρνει υπόψη της όλες τις μεταβλητές του προβλήματος· ειδικά παραβλέπει τον παράγοντα “άνθρωπος”... σα να μην ήταν ουσιαστικός στην παραγωγική διαδικασία». Ωστε «η εργατική τάξη δεν αντιτίθεται στην επιστημονική λογικότητα, αλλά στην αντιδημοκρατική δομή με την οποία η αστική τάξη έχει επενδύσει την επιστήμη» ([4], pp. 218-220).

σταση» έχει στενούς δεσμούς μ' αυτή την εμβάθυνση «η οποία πηγάζει από την ανάγκη να λυθούν ορισμένες αντιφάσεις που παρουσιάζονται κατά την ανάπτυξη του ΕΤ» (στο ίδιο, σ. 186). Με μια παλαιότερη μεταφορική έκφραση: η αντίφαση αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ιστορίας, (λ.χ.) του ΕΤ. Ανάλογα με τη βαρύτητα της αντίφασης, που νομίζω πως μετριέται από τον τύπο της εμβάθυνσης, μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε ως «κύρια» (προκαλεί «επανάσταση») ή «δευτερεύουσα» (προκαλεί «εξέγερση», δηλ. τροποποίηση της θεωρίας). Εδώ ο Geymonat μεταφέρει το σχήμα του Μάο Τσε-Τουνγκ από το κοινωνικοπολιτικό στο χώρο της ιστορίας της επιστήμης, η οποία, άλλωστε, δεν πρέπει να αποκόπτεται από τη γενικότερη ιστορία —τη «συνολική ιστορία» όπως τη χαρακτηρίζει ο Geymonat (αντιπαραθέτοντάς την στη διχοτομία εσωτερική/εξωτερική ιστορία).

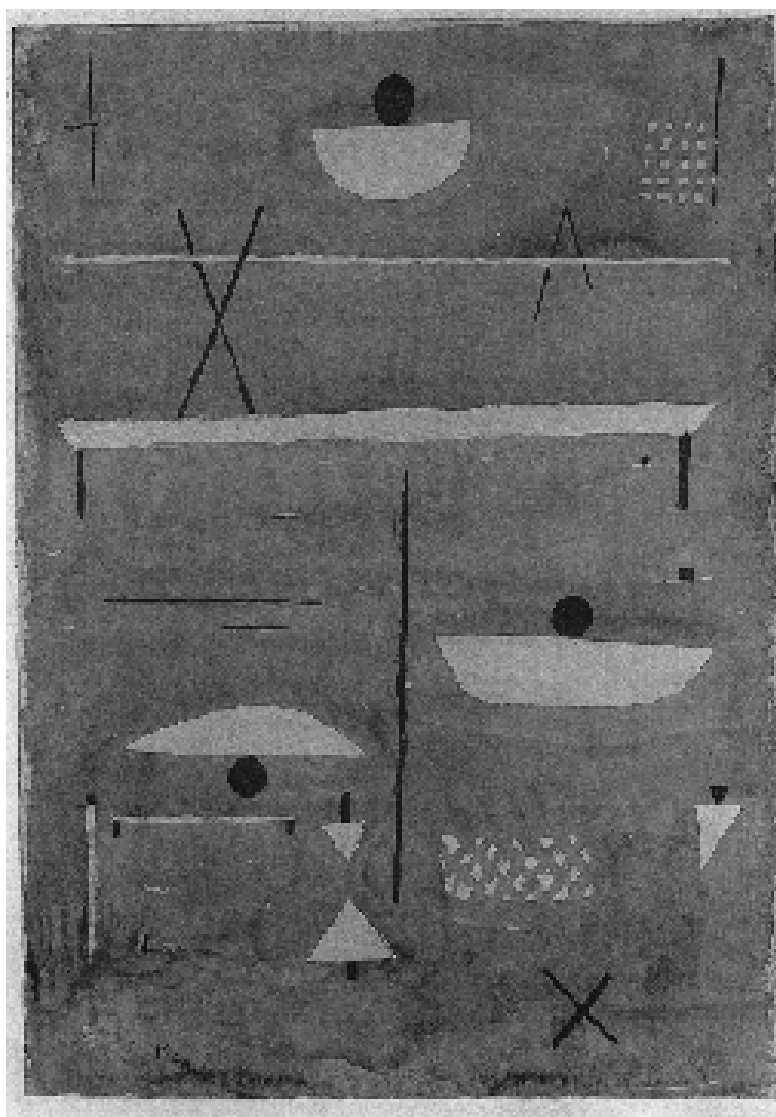
5. Η σχηματική παρουσίασή μας πρέπει να συμπληρωθεί με μερικές παρατηρήσεις. Πρώτον, από τις θέσεις του Geymonat προκύπτει ότι η επιστήμη δεν είναι ουδέτερη: ούτε φιλοσοφικά, γιατί επιτρέπει να γνωρίσουμε πραγματικά τον κόσμο, ούτε πρακτικά, γιατί συνδέεται με τη γέννηση των θεωριών μας, η οποία περιέχει και τον υποκειμενικό παράγοντα. Δεύτερον, από τον ορισμό του ΕΤ συνάγεται ότι ανάμεσα στην επιστημονική γνώση και τη γνώση (δοξασία) του κοινού νου δεν υπάρχει χάσμα —η *coupure épistémologique* του G. Bachelard— αλλά συνέχεια διαλεκτικού χαρακτήρα: η πρώτη αποτελεί εμβάθυνση της δεύτερης. («Η εργατική τάξη» γράφει ο Geymonat στο [4], σ. 211, «ακριβώς επειδή απασχολείται άμεσα με την παραγωγή, γνωρίζει καλά τον αντικειμενικό και ταυτόχρονα υποκειμενικό χαρακτήρα του κύριου παράγοντα στην παραγωγή, δηλαδή της εργασίας [...] επομένως δεν δυσκολεύεται να μεταφέρει αυτό το διπλό χαρακτήρα και στην επιστημονική έρευνα, γιατί [...] της αναγνωρίζει το χαρακτήρα της αυθεντικής εργασίας»). Τρίτον, ο Geymonat επεκτείνει αναλογικά τη θεωρία του και στον κοινωνικό κόσμο (που πρέπει να ερευνηθεί επιστημονικά και να μετασχηματιστεί με κοινωνικούς αγώνες που θα χρησιμοποιούν τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας). Τα νομικά συστήματα σχετίζονται με το «θεσμικό κεκτημένο» (που τα περιλαμβάνει μαζί με άλλους παράγοντες: άγραφοι νόμοι, έθιμα, κ.λπ.) όπως οι θεωρίες σχετίζονται με το «επιστημονικο-τεχνικό κεκτημένο». Η λογική μελετά τα πρώτα και η διαλεκτική, δηλαδή το όργανο της δυναμικής πλευράς, μελετά το δεύτερο. Τέταρτον, μια άλλη αναλογία είναι τούτη: τα κόμματα είναι όπως οι θεωρίες, δηλαδή αυστηρά οργανωμένα, ενώ οι μάζες μοιάζουν με το «επιστημονικο-τεχνικό κεκτημένο» που είναι ρευστό. Πέμπτον, οι θέσεις του Marx για τις κοινωνικές τάξεις δεν είναι απόλυτες, ωστόσο είναι αντικειμενικές και υπόκεινται στη διεργασία της εμβάθυνσης.

6. Φυσικά, δεν είναι εδώ ο χώρος κατάλληλος για να ασκηθεί κριτική στη σύνθετη και αρθρωμένη θεωρία του Geymonat. Ο ίδιος έχει επίγνωση των δυσχερειών που συναντά το εγχείρημά του, όταν απαντά, λ.χ. στο [3], στις κατηγορίες ότι ο διαλεκτικός υλισμός είναι «ολοποιητικός» και «δογματικός» ή ότι η διαλεκτική είναι, για πολλούς επιστήμονες, μια λέξη χωρίς περιεχόμενο. Ωστόσο, αυτή εξασφαλίζει την ενοποίηση του ανθρώπινου με το μη ανθρώπινο, δηλαδή την ενσωμάτωση της επιστήμης στην κουλτούρα, και την «υποθετικότητα χωρίς σκεπτικισμό».

Σημειώσεις

- [1] Giulio Giorello e Marco Mondadori, *Paradossi e Rivoluzioni*, Il Saggiatore, Milano, 1979.
- [2] Mario Quaranta e Bruno Majorca, *L'arma della critica di Ludovico Geymonat*, Garzanti, Milano, 1977.
- [3] Ludovico Geymonat, «Note su Alcune Obiezioni al Materialismo Dialettico». In: *La Storia della Filosofia come Sapere Critico* σσ. 556-63, Franco Angeli, Milano, 1984.
- [4] Ludovico Geymonat «Glasse Operaia e Scienza», pp. 201-220.

«Σημάδι στο χωράφι», 1935